

מאידך הריטב"א כתב להדיא (ע"ז שם) "ובלבד שלא יעשנה שכונה - אפי' בחו"ל דהשתא הוי קביעותא טובא וגזרינן". אכן גם לדבריו שרש האיסור הוא משום הרחקתם בארץ ישראל, ולכן התירו מכירה לנכרים בחו"ל דוקא ליחידים ואסרו לקבוצות שמא יעשו כן גם בא"י וחמירא טובא, שכן קיבוצם יחד בא"י מזיק לנו, וכ"כ קשה בעינינו עד שאיסור השכונה מתפשט גם לחו"ל.

אכן ראשונים אחרים כתבו דהאיסור הוא מהותי, אפי' בחו"ל, ולא משום א"י, אלא דהתקבצות הנכרים בשכונת ליהודים מהוה סכנה בפני"ע ואין לסייע לכך. כך כתב הנמוקי יוסף (מובא בשיטת הקדמונים) "שכונה - בין בסוריא בין בחו"ל דשרינן למכור בתים לגוי, ובלבד שלא ימכור לגי גויים, דהיינו סתם שכונה, משום דחשידי אשפיכות דמים".

וכך נפסק בשו"ע יור"ד (קנ"א ט'): "לא ימכור ולא ישכיר לגי עובדי כוכבים ביחד בשכונת היהודים", ובש"ך ס"ק ט"ו "אף בחוץ לארץ", ובט"ז סק"ז: "דשמא יארע סכנה לישראלים ע"י כך ח"ו", והוא מלשון הפרישה.

השו"ע כתב דין זה לאחר ההלכה שקדמה כי "בחו"ל מוכרים אלו ואלו" (בתים ושדות) ומכאן למד הש"ך דאיסור שכונה קאי גם בחו"ל, וכן משמע להדיא בטור עיי"ש.

דין זה האם איסור שכונה אמור גם בחו"ל קשור בדקדוק בסוגית הגמ' בע"ז (כ"א ע"א) שם. שכן במשנה נחלקו ר"מ ורבי יוסי מה מותר למכור או להשכיר בא"י, בסוריא ובחו"ל, ור"מ החמיר בדרגה אחת יותר מרבי יוסי. "ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי. אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה... ולחוש דילמא אזיל האי ישראל ומזבין לחד עכו"ם ואזיל היאך ומזבין לה לתרי? אמר אביי: אלפני מפקדינן, אלפני דלפני לא מפקדינן".

ומכאן הוכיח הדגול מרבבה בגליון יור"ד סי' קנא שם כרמב"ם דקאי על א"י, שכן איסור שכונה נאמר בגמ' בהמשך לפסק דהלכה כרבי יוסי וכנראה הענינים קשורים זה בזה. ואם קאי אחו"ל הרי איסור שכונה יהיה שייך גם לפי רבי מאיר שגם לפיו בחו"ל "מוכרין להם בתים ומשכירין שדות". אכן אי קאי רק על א"י א"כ א"ש דרק אליבא דרבי יוסי שלפיו בא"י משכירין בתים ולא שדות ואילו לר"מ אפי' בתים אין משכירים ולא שייך שכונה. וראיה לרמב"ם שהדין אמור רק בא"י.

מאידך העיר הדגמ"ר שהמשך הגמ' "דילמא אזיל האי ישראל ומזבין לחד עכו"ם" קשה להולמה אי קאי בא"י, דלכו"ע אסור למכור בה בתים לנכרי, ורק בחו"ל שרינן, וא"כ לשון "מזבין" משמע דאיסור שכונה קאי בחו"ל, כשו"ע ודלא כרמב"ם. וסיים שם "אבל בלימוד הישיבה הוכחתי גם בזה שיטת הרמב"ם". סתם ולא פירש.

וראה ביפה עינים על אתר שהעיר אף הוא דמלשון "דילמא אזיל ומזבין" משמע דקאי אחו"ל.

מאידך גיסא כתב בשלטי הגבורים שם דהטור שאסר שכונה גם בחו"ל הסתמך על הרא"ש דגרס בגמ' "הלכה כרבי מאיר ובלבד שלא יעשנה שכונה", "ומהכא נפקא ליה לטור דגם בחו"ל אסור". וצריך לפרש כוונתו דהבין שאיסור שכונה דוקא במכירה ולא בהשכרה ומכיון שקשרו זאת בגמ' לדעת ר"מ משמע דקאי אחו"ל שהרי לר"מ בא"י אין מוכרין להם כל עיקר, דאי קאי בא"י ה"ז רק אליבא דרבי יוסי.

אך יש להעיר על דבריו שהרי הטור ובעקבותיו השו"ע כתבו להדיא דאיסור שכונה אמור גם בדרך של השכרה ולא רק במכירה וא"כ מאי שייטא לחו"ל אליבא דרבי מאיר הרי גם בא"י לר"מ משכירין בתים: וצ"ב.

מ"מ לענ"ד שמענו ג' שיטות בראשונים בטעמא דהאי דינא דלא יעשו שכונה:

א. אם הדברים אמורים בא"י בלבד (שיטת הרמב"ם) הדין קשור למעמדו של נכרי בא"י ומניעת ישיבתו ה"אוטונומית" בתוכו.

ב. לשיטת הריטב"א הדין אמור גם בחו"ל אך גזירה משום אחיזת קבע בא"י, בדרך של "התארגנות שכונתית".

ג. לשיטת הנמוקי הטעם קשור בשפיכות דמים ובסכנה לישראל והדין אמור בכל "שכונת היהודים", גם בחו"ל. לענ"ד כך גם שיטת התוס' ע"ז שם ד"ה אלפני בתירוץ השני "כיון דאיסור שכונה שלא יבוא היזק לישראל קרי ליה מכשול לפני עור", וסיבה זו קימת גם בחו"ל.

ברי לענ"ד דלשיטות א' ובי' יש דין מפורש כנגד "אוטונומיה שכונתית" לנכרים בא"י. אך גם לשיטה השלישית שהדין אמור בחו"ל כבא"י, הטעם משום היזק שעשוי לצמוח מהתקבצות הנכרים ומהתכנסותם בקרבתנו וא"כ עלתה בידינו שפזורם יאה לנו ולהם.

"עמך ישב - ולא בעיר עצמה"

יש לדון במקור האיסור בעשית שכונה לנכרים בא"י. בשלמא לראשונים שאוסרים גם בחו"ל מחשש סכנה - הרי טעמם ונמוקם עמם, אך לרמב"ם הקושר ואת לקדושת הארץ - מנא להם הא ?

והנה ענין זה קשור במישרין לדרש הספרי בפר' תצא (כג יז) על הפסוק "עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו". ודרש הספרי שם ממנו יתד וממנו פינה להליכותינו עם נכרים בארצנו.

"עמך ישב" - "ולא בעיר עצמה" (ויש גורסים : "בעיר עצמה", ועין להלן)

"בקרבך" -- "ולא בספר" (ויש גורסים : "ולא בכפר", ועין להלן)

"במקום אשר יבחר" - "במקום שפרנסתו יוצאה"

"באחד שעריך" - "שלא יהיה גולה מעיר לעיר"

"שעריך" - "ולא בירושלים"

"בטוב לו" - "מנוה הרע לנוה היפה"

"לא תוננו" - "זו אונאת דברים"

להלן נדון בפרטי ההלכות וההליכות העולים כהד מדרש זה, אך ראשית דרכנו נפנה לדרשה הראשונה "עמד ישב - ולא בעיר עצמה".

דומה כי ניתן לפרש האיסור בשני אופנים: א. הנכרים ישבו בשולים, בפרברים "ולא בעיר עצמה", היינו לא בתוך העיר ולא בתוך מרכז ישובינו. ב. שלא יעשו הנכרים ערים לעצמם, והכוונה היא "ולא בעיר בפני עצמה", אלא אדרבא - יתפזרו בתוכנו.

הראב"ד בהל' איסורי ביאה פ"ד ה"ח העיר על מה שכתב הרמב"ם "שאיין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג", וז"ל: "ומה הן מצות גר תושב? שאיין מושיבין אותו בתוך העיר דדרשינן בספרי עמד ישב - ולא בעיר עצמה... ובזמן שאיין היובל נוהג יושב אפי' בתוך העיר עצמה שאיין קדושת הארץ עליה כשהיתה".

שיטת הראב"ד היא, איפוא, שדין זה שלא ישבו "בעיר עצמה" נובע מקדושת הארץ ואינו נוהג בזה"ז שאיין היובל נוהג.

המגיד משנה שם כותב ש"איין נראה כן מדברי רבינו פ"י מהלכות עכו"ם" שמותר לישב בעיר עצמה כשאין היובל נוהג, ומסיים "וגם לא ראיתי בדברי רבנו מ"ש שאיין מושיבין אותו בתוך העיר עצמה בזמן היובל". ולכאורה דבריו סותרים זא"ז, דפתח בהא שלרמב"ם אוסר גם כשאין היובל נוהג, וסיים דלא מצא שאסר אפי' כשהיובל נוהג? ומה כוונתו לפסק הרמב"ם בפרק י' מעכו"ם?

אכן הדברים פשוטים וברורים; כוונתו לציין הדין בפ"י מהל' עכו"ם ה"ג שמשכירין בתים לנכרים בא"י "ובלבד שלא יעשו שכונה", - וזה נובע כנראה מדרשת הספרי "ולא בעיר עצמה" - והיינו שלא ידורו בעיר עצמאית, וכאופן השני הנ"ל. והאי דינא קיים לעולם גם כשאין היובל נוהג ונובע מדרש הפסוק "עמד ישב". ואח"כ כתב המ"מ שלענין שלא להושיבו בתוכנו ממש, בערינו ובמרכזינו, "לא ראיתי בדבר רבנו שאיין מושיבין אותו בתוך העיר עצמה בזמן היובל", וכוונתו לשלול את האפשרות הא' הנ"ל בפירוש הדרש "ולא בעיר עצמה".

שוב מצאתי שפירש כן בדעת הרמב"ם במרכבת המשגה (איסור"ב י"ד ח'), וציין לרמב"ם בהל' בית הבחירה (ז יד) "שאיין נותנים בירושלים מקום לגר תושב" ומשמע דבשאר ערי ישראל שרי להושיבן בתוכנו, וע"כ הפירוש "ולא בעיר עצמה" היינו לשלול התארגנות אוטונומית בערים עצמאיות, "שלא יושיבו עיר שכלם גרים תושבים... והטעם שלא ימסרו העיר ביד נכרים. וכל זה מבואר ברמב"ם שכתב שמותר לנו להושיבו בינינו, ר"ל שיהיה דוקא בינינו... היוצא מזה דלא כפי' הראב"ד להקל עליו בעיר עצמה בזמן שאיין היובל נוהג, דודאי אין זה משום קדושת הארץ אלא משום שמא ימסרו העיר, וכמ"ש".

לפי דרכנו למדנו כי לשיטת הרמב"ם אין מאפשרים לנכרים, גם בימינו, להתישב בערים ובמחוזות עצמאיים אלא בתוכנו ובינינו, וזהו המקור לדין "שלא יעשו שכונה". הדברים אמורים בא"י ולדורות, ולא דוקא מפני קדושת הארץ אלא מטעמי בטחון. כל התארגנות עירונית עצמאית סופה שתצמיח עצמאות נכרית על אדמת ישראל.

11. Changing Neighborhoods (Rabbi J. David Bleich, Contemporary Halakhic Problems V. 1)

The observation that conditions of life on the American continent are markedly different from those encountered in European countries in days gone by is a commonplace truism. One aspect of the American scene which is of the utmost significance in terms of Jewish communal life is the phenomenon of changing neighborhoods. In previous habitations Jews tended, whether by necessity or by choice, to form their own ethnic enclaves and to establish themselves in residential areas which retained their Jewish identity over a period of centuries. The permanence and stability of these Jewish sectors permitted the erection of synagogues, the development of networks of schools and the founding of communal institutions with the surety that population shifts would not render them obsolete. Jews residing in such areas could not but acquire a strong sense of belonging which, in turn, naturally fostered a strong sense of communal responsibility. Life in such surroundings had a distinctive Jewish flavor; the very air became permeated with *Yiddishkeit*. All of this was of inestimable value in terms of fostering a feeling of Jewish identity and solidarity and in transmitting these emotions to subsequent generations.

At least a portion of the responsibility for the malaise of American Jewish life may be attributed to the uniquely American phenomenon of population shifts and changing neighborhoods. Synagogues, schools and communal institutions must be relocated or rebuilt—at phenomenal cost in terms of both finances and human energy. Feelings of transience and anonymity born of this unprecedented degree of domiciliary mobility contribute to a general shirking of communal responsibility. The lack of Jewish atmosphere causes feelings of Jewish identification to become dull and commitment to pall.

For decades, rabbinic authorities, in company with lay leaders of the Jewish community, simply wrung their hands in grief and bemoaned what appeared to be an irreversible sociological trend. However, several years ago a significant attempt was made to halt migration from Jewish neighborhoods by showing that such action is not contraindicated solely by social desiderata but frequently entails violation of halakhic precepts as well. In a noteworthy article on this topic appearing in the Iyar 5728 issue of *Ha-Pardes*, Rabbi Menachem Mendel Schneerson, the Lubavitcher Rebbe, points out that the sale of a dwelling within a Jewish neighborhood is subject to rigid halakhic limitations.

Hoshen Mishpat 156:1 stipulates that if an objection is entered by any one of the residents, householders sharing a common courtyard may not rent a dwelling to a physician, blood-letter, weaver, notary or teacher of secular subjects. Since the practice of these professions would increase traffic in the courtyard, objections to such rental are legitimate. Rema adds that sale of a dwelling—in contradistinction to rental—to Jewish members of these professions is permitted. As explained by *Sema*, a standard commentary on *Hoshen Mishpat*, rental is presumed to be for personal domicile and therefore is forbidden to members of the aforementioned professions; purchase, however, may be motivated by other purposes, such as subsequent lease to a tenant not practicing these professions or personal use at a later date following retirement from these offending pursuits. In any event, activity counter to the interests of other residents can be curtailed by the *Bet Din* if the purchaser is a Jew subject to halakhic jurisdiction. A non-Jew engaged in one of these professions is not similarly bound. Hence, sale of such property to members of these professions who are not subject to Jewish law can be prevented by neighborhood residents since it is possible that their interests will be jeopardized. Citing these sources, Rabbi Schneerson reasons that property owners may, in accordance with Halakhah, prevent the sale of property if such sale would depress property values or would result in the lowering of existing housing standards.

Indeed, Halakhah imposes restrictions upon the sale or lease of property to non-Jews. Fearful that persons not bound by the dictates of Jewish law will use the property for purposes not sanctioned by such law, Halakhah demands that the original owners assume liability for any resultant damages. *Hoshen Mishpat* 175:40 states, on the basis of *Baba Kamma* 114a, that the original owner is subject to excommunication unless he assumes responsibility for any loss incurred or unless the gentile purchaser or tenant agrees that all disputes arising from use of such property be adjudicated in accordance with Jewish law. Although *Shulhan Arukh* cites an opinion of Rosh to the effect that these restrictions are relaxed in instances where no Jewish purchaser or tenant is willing to offer an equivalent sum, real estate owners are nevertheless forbidden to engage in profiteering. The property owner is expressly enjoined from accepting a sum significantly higher than the fair market value of the property when such an offer is malevolently tendered for the specific purpose of destroying the Jewish character of the neighborhood.

Taking into consideration the fact that the lives and safety of the remaining Jewish residents are often endangered as a result of neighborhood deterioration, Rabbi Schneerson even goes so far as to argue that there may be grounds for demanding that neighborhood emigres return to their previous homes. Jewish law requires an individual to do everything in his power to prevent or remove any source of potential communal harm. Rema, *Hoshen Mishpat* 155:22, cites an intriguing ruling of *Hagabot Mordechai* regarding the case of a certain feudal lord who desired to move Jews living in scattered villages throughout the countryside to an area within his suzerainty. In order to secure compliance with his wishes, he sought to enlist the judicial aid of the large Jewish community already within his jurisdiction and threatened that *kehillah* with expulsion from his domain were they not to cooperate. The ruling issued in this particular case was that, in light of the grave communal threat, Jews residing in farflung settlements were indeed obligated to alleviate the danger to their coreligionists by changing their places of residence. In some circumstances, the people compelled to relocate would be entitled to claim financial compensation. Following this line of reasoning, Rabbi Schneerson argues that nowadays Jews may perhaps be obliged to return to their former abodes in order to prevent deterioration of a neighborhood if continued deterioration would effectively result in the expulsion of remaining residents. Regardless of the applicability of this particular parallel, the considerations advanced by Rabbi Schneerson underscore the gravity of the problem.

Rabbi Moses Feinstein, in a letter published in the Sivan 5728 issue of the same journal, indicates general agreement with Rabbi Schneerson's views and adds that had the latter's article not appeared he would himself have authored a similar responsum.

Without doubt the Jewish community has a vested interest in areas where it has built religious centers and educational institutions at a high expenditure of communal funds and a priceless investment of human effort. These halakhic opinions serve to reemphasize the importance of neighborhood preservation. Of course when actual physical danger to residents is involved the situation is totally different and other considerations become paramount. Therefore, pragmatically speaking, it may not be feasible to legislate with regard to moribund neighborhoods. However, before the fabric of existing Jewish neighborhoods becomes hopelessly unraveled, we would be wise to take the proverbial stitch in time and exercise imagination and foresight in communal planning.

...איך שיהיה הרי הכא בנידון דידן מיירי באר"י, והא חזינן שאין למכור לגי גויים כשכונת היהודים, ובפשטות האי איסורא לא הוי רק על ישראל אחד שלא ימכור לגי נכרים, אלא עיקר איסורא הוי שלא יהיו כאן גי נכרים, דהיינו שאם ישראל אחד מכר לבי נכרים, אסור לישראל אחר למכור כאן אפילו לנכרי אחד, משום דעיי"ז יהיו כאן גי נכרים. דזיל בתר טעמא הוא, דהא עיקר טעמא הוי בהכי כמבואר בט"ז הנ"ל שלא יתלכדו הגויים הללו יחד ויארע סכנה ליהודים ח"ו על ידי כך, א"כ מה לי אחד מוכר לגי נכרים, או גי יהודים שמכרו לגי נכרים דהרי עיקר הטעם הוא שלא יהיו כאן גי נכרים ביחד. וק"ל.

וא"כ לפ"ז בנידון דידן, היה מקום לומר שצריך להזהר דאם כבר מכרו בבנין זה לבי נכרים, שאסור לשלישי לעמוד ולמכור לעד נכרי אחד, משום שעיי"ז גורם שיהיו כאן גי נכרים בשכונת היהודים. אמנם בעובדא דהכא הוה מיירי, שכבר היו בבנין זה יותר מגי ישמעאלים, ולכן היה נראה לומר שמותר למכור לעוד נכרי אחד דעד כאן לא קפדינן אלא שלא יהיו כאן גי נכרים, אבל בזמן שבלאו הכי יש כאן כבר גי נכרים יש לומר כיון דאידיחי אידיחי שהרי בלאו הכי יש להם כבר גדר של שכונה. ויתרא מזו היה אפשר לומר הכא, שבהיות ובבנין זה יש ריבוי דיירים, וחלקם הם גי"כ אינם שומרי תורה ומצוות ואיך שהוא יש בדעתם גי"כ למכור בעוד זמן את דירתם, ובודאי שאם תעמוד לפניהם הצעה זו, של נכרי שרוצה לקנות את דירתם במחיר מלא לעומת ישראל שירצה לקנות במחיר מוזל, יעמדו וימכרו לו לנכרי, דבעוה"ר לית דין ולית דיין לדידהו למונעם מכך, וא"כ בלאו הכי יהיו כאן בסופו של דבר עוד נכרים, ונמצא שמה שזה יעמוד בפרץ שלא למכור את נחלתו לנכרים, לא יעלה הדבר ולא יוריד ורק יגרם לו הדבר בעבור זה הפסד, לכן יש צד להקל ולומר שימכור את נחלתו לנכרי, דעד כאן האי דינא הוי במקום אשר כל ישראל הוו צייתי דינא ועומדים בפרץ לא להפוך נחלתם לזרים ולא ימכרו לגי נכרים במקום אחד, אבל עתה בעוה"ר אם זה לא ימכור לא יעלה הדבר ולא יוריד, שהרי יעמדו שאר הדיירים שאינם שומרי תורה ומצוות וימכרו, (שאפילו אלו השכנים שאינם שומרים תו"מ, אין רצונם להיות עם נכרים מטעמים רבים של פחד סכנה וכדו', וגם שלא יעמדו בפיתוי הממון הרב שרוצים לתת להם), ואין אשר יכול לכופם שלא לעשות כן, ואם ימשיך זה בשלו שלא למכור לנכרי בסופו של דבר ישאר לבדו במקום שכולו נכרים ח"ו.

וזכר לדבר איכא, מהא דחזינן שכתב המשנה למלך (פ"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב) בשם הפני משה ח"יב (סי' קה), שאע"פ שהלוח בריבית מישראל עובר משום "לפני עיור לא תתן מכשול", שמכשיל את המלוה לעבור באיסור ריבית, מ"מ אם המלוה יכול למצוא ישראל אחר להלוותם לו בריבית, ודאי שבה אין הלוח עובר על לפני עיור, כיון שגם אם לא היה הוא לוח ממנו בריבית, היה מלוה מעותיו לישראל אחר בריבית. וזה דומה למאי דאמרין בגמ' עבודה זרה (ו ע"ב) שאין איסור לפני עיור לא תתן מכשול נוהג אלא בדקאי בתרי עברי דנהרא, דהיינו שאין כל אפשרות לאדם לעבור את העבירה אלא עיי"ז ישראל זה המסייעו ומכשילו בדבר זה, אבל היכא שהעובר יכול לעשות זאת בלעדיו, כגון המושיט כוס יין לנזיר, באופן שהנזיר יכול ליטול מעצמו, אין המכשיל עובר על לאו דלפני עיור לא תתן מכשול. ע"ש. ובאמת דכסברא זו הביא גי"כ הכנה"ג בחושן משפט (סי' לד בהגה"ט ס"ק לו) בשם מהר"א ששון בתשובה כת"י. ע"ש. הא חזינן דבמקום שישאר אחר הוה מכשילו ליכא ביה משום לפי"ע, וכשם דאמרין בגמ' דעבודה זרה (כא ע"א) דלא אסרינן למכור לעכו"ם אחד שמא הוא ימכור לעוד ב' וימצא כאן גי גויים, משום דאלפני קפדינן ואלפני דלפני לא קפדינן, ואמנם אין בזה ענין ללאו דלפני עיור כלל וכלל, אלא רק זהו כזכר לדבר, וכמתבאר מדברי רש"י (שם) בד"ה אלפני דלפני וכו', שכתב, כלומר לכולי האי לא חיישינן. ע"כ. וממילא יש לומר גם הכא בנידון דידן, דאם מקום זה מזומן להמכר בלאו הכי לנכרי לא קפדינן בהכי שמוכרו עתה לגוי, דכשם דבגוונא שהמלוה יכול למצוא ישראל אחר שרוצה ללות ממנו בריבית, ליכא ללוה לאו דלפני עיור. הכי נמי י"ל בנידון דידן, דהיות ויש כאן ישראל אחר דלא צייתי דינא, והם לא יעמדו בפיתוי, וימכרו חלקם ונחלתם לנכרי, וממילא יכנסו כאן בסופו של דבר גי נכרים ויותר, יש להתיר לישראל זה דציית דינא ושומר תורה ומצוות להקדים ולמכור את דירתו לנכרי הישמעאלי.

והן אמת דהמשנה למלך (שם), עמד לדחות את דברי הפני משה, שכתב דלעולם גם באופן שהמלוה היה מוצא להלוות מעותיו בריבית לאיש אחר הלוח עובר משום לפי"ע, דדוקא המושיט כוס יין לנזיר, שהנזיר יכול ליטול מעצמו ואז לא היה נעשה האיסור של לפני עיור כלל, לכן אף שיושיט לו אינו עובר בלפני עיור, אבל ריבית שאם לא היה זה לוח ממנו, היה אחר לוח ועובר על לאו דלפני עיור, לא נפטר הלוח הזה מאיסור לפני עיור, ודייק הכי ממאי דכתבו התוס' בחגיגה (ג ע"א) בד"ה אין מוסרין ד"ת לגוי, שנאמר "מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל", דהקשה רבינו אלחנן, והרי בלאו הכי יש לאסור דקיי"ל בסנהדרין (נט ע"א) גוי העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר על "לפני עיור לא תתן מכשול". ויש לומר, שאפילו כשיש גוי אחר שרוצה ללמדו שאין בזה משום לפני עיור דלא קאי בתרי עברי דנהרא, אפילו הכי אסור משום לא עשה כן לכל גוי. ע"כ. וממה שדייקו התוס' לומר, דיש גוי אחר שרוצה ללמדו, משמע שאם יש ישראל אחר שרוצה ללמדו, עדין לא ניצול מאיסור דלפי"ע. ועוד יש לחלק ולומר, דלא הותר ללוה ללוות בשביל שלוח אחר רוצה ללוות, משום שאפשר שהלוח יחזור בו ולא ילוה ונמצא דאיהו דקא מכשיל למלוה. עכת"ד המשנה למלך. ע"ש. ומזה חזינן, דאין דעתו של המשנל"מ מסכמת עם הפני משה, במה שרצה לומר דכל היכא דישאר אחר הוה מכשיל למלוה, ליכא משום לפני עיור, דלא חשיב ליה כתרי עברי דנהרא. ועיי' לרבינו החיד"א בברכ"י חחו"מ (סי' ט סק"ג) שהסכים עם דברי המשנל"מ הללו, ובספרו יעיר אוזן (מערי' ל אות יג) הביא כמה גדולים שהסכימו בזה גי"כ עם המשנל"מ. ע"ש. וכבר הארכנו בס"ד במקו"א בענין זה טובא [והוא בדברינו בשו"ת עטרת פז ח"א חאו"ח סי' יג אות ת] וא"צ לכפול הדברים.

אולם האמת היא, דבנידון דידן יש לומר דאף לדעת המשנל"מ יש להקל, לא מבעיא לפי דחייתו השניה שדחה, דבענין ריבית אין להקל, מפני שאולי הלוח האחר שרוצה ללוות בריבית, יחזור בו ולא ילוה באיסור, ונמצא שזה מכשילו למלוה, דזה יש לומר בישראל דמוקמינן ליה בחזקת כשרות שלא יבוא לעבור באיסור בסופו של דבר, מה שאין כן הכא בנידון דידן דהרי אלו שאר הדיירים שאינם שומרי תורה ומצוות, עומדים בדעתם בהחלטה נחושה שהם רוצים למכור לנכרים הישמעאלים את דירתם, ואין בדעתם כלל להשאר כאן. [ועיי' לחתן סופר (בשער המקנה וקנין, דף קעו ע"ב) שכתב שם כיו"ב לבאר, דהיינו טעמא דהמשנל"מ דהיכא דישאר אחר היה מכשילו עדין חשיב כתרי עברי דנהרא ואסור, משום דמוקמינן לישראל האחר בחזקת כשרות שלא יעבור על לפני עיור, ומשום הכי אין הלוח יכול להפקיע עצמו מלאו דלפני עיור, בטענה שישראל אחר ילוה ממנו. ע"ש. וכ"כ בסי' פי שנים ביו"ד (סי' קס, דף עז ע"ב). ע"ש. וראה גם למו"ר בשו"ת

יחוי"ד ח"יג (סי' סז הערה א) שרצה ללמוד עפ"י להתיר למכור בגדים בלתי צנועים, אם יש חנות אחרת המוחזקת למכור בלאו הכי בגדים כאלה, דהרי בכה"ג לא שייך האי טעמא דיחזור בו שהרי הם מוחזקים בזה. אולם עמד לעורר ע"י דהרי דברים אלו יכוננו רק לפי טעמא בתרא דהמשנל"מ, אבל לפי טעמא קמא עדין אין זה פוטר, אבל מ"מ חזינן דבמוחזק לעבור ולעשות לא אסרינן. ע"ש. וגם לפי טעמא קמא שעמד המשנל"מ לעורר דהכא הוי עדין כתרי עברי דנהרא משום שאחר מכשילו וכו', יש לומר דהיינו דוקא התם בענין איסורא דבעינן דלא ליהוי תרי עברי דנהרא, ובהא מחמירינן, מה שאין כן הכא דאינו ענין של איסור [וכמבואר לעיל שאין כאן ממש ענין דלפני עיור אלא הוא כזכר לדבר], שפיר יש לומר דאיכא למיסמך בהא שבהיות ובלאו הכי יש כאן אחרים הרוצים למכור לנכרי, ויהיו כאן בסופו של דבר ג' נכרים, דיכול זה להקדים ולמכור את דירתו לנכרי, שהרי ענין זה הוא במציאות, שבסופו של דבר יבואו לכאן עוד נכרים. אולם מאידך גיסא יש לומר דחמירא סכנתא מאיסורא וכדאמרינן בגמ' חולין (י ע"א), והרי ענין איסור מכירת ג' בתים לעכו"ם בשכונת היהודים הוא מטעמא דסכנא וכנ"ל, ופירוקא לסכנתא לא אמרינן (עבודה זרה ל ע"א), ומכיון דאמרו חז"ל דאסור למכור ג' דירות לג' נכרים, לעת עתה שאין כאן ג' נכרים לא אכפת לן בכך שבסופו של דבר יהיו ג' נכרים שמשום כך נתיר לזה שימכור לנכרי שלישי כבר עתה. ואולם יש להשיב ע"י דהיא גופא שחכמים לא דיברו בכה"ג, ואה"נ כל שהוא יודע שבלאו הכי יבואו לכאן בסופו של דבר ג' נכרים דמותר לו למכור מעכשיו. וק"ל. וצ"ע. ויש לציין, דעל אף כל זאת, לכתחילה יש להשתדל לקבץ את כל דיירי הבנין לקבל בהסכמה גמורה שלא לתת יד למכור דירה לנכרי, וגם אלה שכבר נכנסו לבנין להשתדל בדרכי נועם לעקור אותם ולהביא יהודים במקומם. ואם ח"ו לא יסכימו כל הדיירים להסכמה זאת, יש לדון בכח דהיתרא הנ"ל לומר, שבהיות ועתידיים שאר הדיירים למכור את דירתם לנכרי, לכן אף שיש כאן לעת עתה רק ב' נכרים בלבד יכול הוא למכור לשלישי.

ואיברא דלא נעלם אשר כתב הגאון רבי משה פינשטיין בשו"ת אגרות משה חח"מ ח"ד (סי' כב) אודות שכונת היהודים בפארעסט הילס שבארה"ב, אשר רוצים הממשלה דשם להושיב בקרבתם מהגויים הגרועים. וכתב הרב ע"י שם, דיש למנוע הדבר בכל תוקף שלא יגרם נזק ליהודים. והוסיף וכתב שם, ולהתושבים אחינו בני ישראל אני אומר, שלא יעלה על הדעת של שום אדם בין עני בין עשיר, להתחיל לברוח משם ולהתיישב במקומות אחרים, כי גם זה הוא עשיית היזק גדול להנשארים, שיעשה מצד זה בהלה ופחד יותר מכפי שיש לפחד, וכדאמרו חז"ל בסוטה (מד ע"ב) בכה"ג שתחילת נפילה ניסה, וגזירה עבידא דבטלה אמרו חז"ל. עכ"ל. ע"ש. הא חזינן שהרב [זצ"ל] קפיד ואמר שאין לנוס ממקום כזה שיגרם נזק ליהודים אחרים. אולם כאמור בנידון דידן י"ל, דלא דמי, דהרי איכא הכא טובא דאינם שומרים תורה ומצוות, ולא צייתי דינא, שאינם עומדים בפיתוי הממון, ובלאו הכי ינטשו את מקום זה וימכרו נחלתם לזרים. לכן יש לומר דאדרבה, יהיה זה זריז ונשכר שלא לשהות עם בני נכר אפילו יום אחד שלא ילמוד ממעשיהם ח"ו. והרב באג"מ שם, שפיר קאמר מר במקום דצייתי דינא, ומטיס אוזן קשבת לחוקי תורתנו הקדושה ולשמוע בקול חכמים. אולם כאמור אף בנידון דידן אין להקל בדבר זה בשופי, אלא רק לאחר שהשתדל בכל יכולתו וכוחו לעצור המספחת הלזו, לבוא בהסכמה בין השכנים שאף אחד לא ימכור נחלתו לזרים, ואם יראה שלא עלתה בידו ח"ו יפנה לדרך הזו, ועכ"פ א"צ לומר שלא להיות מהראשונים בדבר זה למכור לבני נכר את חלקו ונחלתו, כי בודאי איכא בהכי איסורא טובא וכמבואר, וגם גרימת נזק לאחרים. [ויש לציין דבגוונא שהישראל הזה נצרך למכור הדירה לגוי, עליו ליטול את המזוזות שיש בפתח הבית וכמבואר בשו"ע יו"ד (סי' רצא ס"ב) שכתב שם מרן, דהמשכיר בית לעכו"ם יטול המזוזות. והוא מהגמ' דבב"מ (קב ע"א). יעו"ש. וא"כ כ"ש אם מוכר לו הבית דיש לו ליטול המזוזות, דעי' בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב (סי' קכב) שכתב דאין חילוק אם העובד כוכבים עצמו ידור בו אח"כ או ישכיר אותה לישראל אחר, דכיון שתבוא ליד הגוי יש לו ליטלה, כי מה שאמרו נוטלה ויוצא היינו על דרך החיוב משום דלמא אתי למעבד בה מידי דבזיונא. יעו"ש. וראה גם בשו"ת באר שבע (סי' לו) מש"כ בזה. ע"ש. וזה ברור]. וה' יתברך אלוקי ישראל יציב ברחמי גבול אלמנה, בביאת משיח צדקנו ובבנין ציון וירושלים, ושב ישראל ושקט ושאנן ואין מחריד. אכ"ר.

והנלע"ד בעה"י כתבתי.